

СБОРНИК ИЛИНДЕН

1903 — 1921.

В ПАМЕТ НА ГОЛЕМОТО МАКЕДОНСКО ВЪЗСТАНИЕ

ИЗДАВА
МАКЕДОНСКОТО СТУДЕНТСКО ДРУЖЕСТВО
„ВАРДАР“

Тоз, който падне в бой за свобода,
Той не умира: него жалеят
Земя и небо, звер и природа,
И певци песни за него пеят.

Хр. Ботйов.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

Г. Баждаров.

Преди осемнадесет години.

(Спомени).

Предстояха възстанически действия в широк размер, а петнадесетината кримки беха всичкото оръжие в Демир-Хисарския район на Пиринския революционен окръг. Скоро след геройската смърт на Гоце Делчев, в средата на м. май бех изпратен за оръжие. Войводата дядо Илия Кърчовалията, комуто бех секретар, и другаря Георги Башлията ме придружиха до Разлога. Прехвърлихме Пирин по целото му протежение от юг към север и се отзовахме в околността на Банско. Обадихме се на местния ръководител и изпратения куриер ни заведе при четата, която беше значително засилена. Мнозина интелигентни разложани беха се доброволно отказали от удобствата на домашния живот, пък и от живота въобще, защото приближаваше момента да се даде решително сражение на хамидовска Турция. В четата заварих познатия ми от преди година Иван Вапцара, студента Лазар Томов, Симеон Молеров, Сандо Китанов и др. Бидейки изгладнели от дългия път, солената сланина, твърдия хлеб и бистрата, студена като лед, пиринския вода се оказаха по-сладки от най-разкошния обед. Никога по-рано и по-късно не съм ял тъй сладко, както през комитуването ми; в гладни дни — защото и такива имаше, — трохите от джното на раницата се топяха като захар в устата. След няколкодневна почивка, Дядо Илия и Башлията се върнаха. Разложката чета, която трябваше да смени бивака си, ме преведе през полето в Мехомийско. Целанощ плескахме по водното поле, пък и дъжд заваля. Измокрихме се добре. Колкото пъти съм прекосвал Банското поле, все е ваяло и никога не ме е пуцало сух. Тъкмо се разположихме в с. Годлево, дойде съобщение, че иде аскер. Обухме се надве-натри и по видело поехме към рилските висоти. Стана и едно спречкване между Лазар Томов и войводата Симеон Молеров за местото, през което трябваше да минеме. В гората накладохме огън и се изсушихме. Вечерта, придружен от необходимия водач, прехвърлих границата при Парангалица. Най-мъчително бе пътуването до Рилския монастир: голями височини изкачвахме и пропасти долини пре-

косвахме, до като излезем при манастира, чини ми се, че водача сбърка пътя.

* * *

В София изложих пред представителството на организацията положението в района ни. Дадох израз и на недоволството, загдето бе занемарен нашия край в оржжейно отношение. Всички пари, които събрахме, внасяхме в Централния комитет, за да набави по-евтини и по-добри пушки. Възстанието бе решено, а ние нямахме нищо. Показа се, че и представителството не разполага с оржжие, нито има отгде да достави. Преди мене Сандански бе дошъл за пушки и дигнал такава тупордия, че горките задгранични представители трябвало всичко да сторят, за да го задоволят. Па не само от нашия край се искаше оржжие; и от други места се диреше такава. Говореше се, че в подбалканските села се намират руски берданки; дадох ми известна сума и заминах за тия села. Намерих само една подсечена бердана. Новата надежда сега бе върху игленките на Братя Иванови; трябваше да чакам поправянето им. Г. Христо Матов ми даде да препиша и литографирам през свободното ми време инструкциите до четите върху партизанските военни действия; нападения на караули, постове, скъсване на телеграфи, разваляне на железнопътни линии, разрушаване на мостове и пр. и пр. През други дни пък отивахме в Владайското дефиле да правим опити с фугаси под ръководството на г. г. Н. Пушкарев и Д. Миразчиев. Само централния комитет и представителството, обаче, знаеха кога ще се даде сигнала за неравната борба. По-късно г. Христо Матов ми казваше, че той съобщил на министър-председателя на България, Генерал Рачо Петров, за избухването на възстанието същата вечер, когато то трябвало да почне или двадесетина часа преди да се получат първите телеграми за повсеместните нападения в Битолския революционен окръг. Безсрамно, прочее, лъжат онези, които твърдят, че Илинденското възстание станало по внушението или със съгласието на българското правителство.

* * *

На 3 август (21 юли) 1903 год. около 2 часа след обед всички посетители на кафене Македония се беха струпали пред стълба, гдето се окачваха бюлетините на телеграфната

агенция. Минаващите край кафенето сжщо се отбиваха да видят каква е тази необичайна навалица, Понеже не бе възможно всеки да прочете, задните искаха някой да чете депешите с глас. В тези телеграми се съобщаваше, че е повредена железнопътната линия Солун—Битоля, че бил нападат кантона при Екши-Су и че телеграфната линия била скъсана на много места. Явно бе, че възстанието е почнало. До тогав четите държаха отбранително положение, сега те взимат инициативата и нападат. През следующите дни новините беха повече и по-важни; съобщаваше се за превземането на Крушово от възстанниците, за големи сражения в разни места. Представителството почна да издава свой бюлетин, в който се даваха по-големи подробности и по-точни сведения за подвизите на възстанниците. Бюлетина се разграбваше като топъл хлеб през гладно време.

Възстанието в Македония! За него всички приказваха и една вълна на национална гордост заля цела България. Повтаряше се Средногорското възстание, само че в несравнено по-голям размер.

При спомена за това, още преживявам специфичното възнение, що обзе тогав душата ми, но то не може да се предаде с думи. То бе едно особено чувство на гордост, на умиление пред себеотрицанието на борящите се, но и на една сянка от срам, че и аз не съм в този сублимен момент вътре, а още се скитам по софийските улици, за да чакам оржие, когато другите се борят...

Към средата на август ми беха дадени десет манлихери, няколко товара игленки пушки и патрони, пет часовника за адски машини, няколко товара бомби и един товар бертолетова сол за пълненето им. Всичко бе пренесено тайно до границата и от там на гръб от разложани и с коне по склоновете на Пирин. До края на август стигнахме в своя район. С оржието ме придружиха Петър Васков, физик, който избяга от школата за запасни подпоручици; Ангел Бояджиев, старши подофицер от Вратца и Асен х. Василев от Самоков: те идеха като технически персонал да засилят кадрите на Демир-Хисарската чета.
